

Verwondering en nieuwsgierigheid

“Zo’n dag, waarop je als docent 40-50 leerlingen spreekt over de meest uiteenlopende onderwerpen, zo’n dag waarop je nauwelijks tijd hebt om je boterhammen te eten, hoort voor mij tot de mooiste van het schooljaar. Je ziet het zelfvertrouwen van de leerlingen groeien, naarmate ze dieper duiken in de door hen opgeworpen vragen. Zo’n dag is een maalstroom van nieuwe ideeën en gedachten. Zo’n dag zou elke schooldag moeten zijn.” Natuurkundeleraar Dick van der Wateren had – met het beschrijven van een dag waarop leerlingen de onderzoeksvraag voor hun profielwerkstuk bedenken – niet mooier zijn visie op leraarschap en tegelijk de kernboodschap van zijn boek *Verwondering* kunnen beschrijven.

Over verwondering, nieuwsgierigheid en vragen stellen gaat het in de twee boeken die ik hier bespreek. Hoe ziet dat er in de klas en op het werk uit? En waarom zou je eigenlijk nieuwsgierig moeten zijn?

Nieuwsgierig in de klas

Van der Wateren wil met zijn boek eraan bijdragen dat er op scholen meer en dieper nagedacht wordt vanuit nieuwsgierigheid en verwondering. Want als dat gebeurt, als er meer vragen worden gesteld dan antwoorden worden gegeven, en vooral als leerlingen gestimuleerd

worden zelf(bedachte) vragen te stellen, zal de eens onderzoekende kleuter zich ontwikkelen tot een eveneens nieuwsgierige puber.

“Niet alleen is motivatie ons vak”, zo schrijft Van der Wateren, “we hebben ook een brede onderwijsopdracht te vervullen.” In goed onderwijs – en daarbij citeert hij uit het gedachtegoed van Gert Biesta – staat het bestaan van de leerlingen in en met de wereld centraal. En dan hebben jonge mensen, zo stelt hij, “iemand nodig die kennis van zijn vakgebied heeft, die kennis op een inspirerende manier kan overbrengen, de weg weet in maatschappelijke, culturele en politieke stromen en de levenservaring en wijsheid heeft, waar ze zich aan kunnen spiegelen en tegen kunnen verzetten.” Op een meeslepende manier laat Van der Wateren zien hoe in zijn dagelijkse schoolpraktijk verwondering en nieuwsgierigheid een aantal gezichten hebben. Zo is er de vanzelfsprekende verwondering van de leraar over zijn vak en maatschappelijke betekenis ervan, want “hoe kun je je leerlingen plezier in leren bijbrengen, als je dat zelf niet leuk vindt.” Nieuwsgierige belangstelling is er ook voor de leerlingen, voor hun leren (Wat maakt dat je dit denkt? Hoe zou je wat je beweert kunnen controleren?), voor hun behoeften (we moeten in gesprek als een leerling zegt: “Ik wil graag leren, maar krijg geen antwoorden op mijn vragen”) en overtuigingen (we mogen niet

vasthouden aan belemmerende *fixed mindsets* als “Meneer, dat kunnen we niet. We zijn havo”). En nieuwsgierigheid is vooral de bron waaruit je leerlingen stimuleert zelf vragen te stellen. Het is de samenhang tussen betrokkenheid, pedagogische takt en didactisch vakmanschap die de kern van het leraarsberoep vormt.

Van der Waterens boek is een belangrijke oproep aan leraren om zichzelf nog meer te (gaan) zien als een ontdekkende ‘onderwijzer’ om zo leerlingen te helpen ontdekkende leerders te worden. Het eerste is nodig voor het tweede, omdat ontdekkend leren – in de visie van Van der Wateren – geen kwestie is van leerlingen loslaten en het allemaal zelf laten uitzoeken. Integendeel, binnen de onderzoeksruimte zijn het de vragen van de leraar die diepte aan het leren geven, die leerlingen helpen kritisch te gaan leren, autonoom te gaan denken, twijfel durven toe te laten en creatief te zijn. In de tekst en in een aantal uitvoerige bijlagen geeft Van der Wateren handreikingen voor leraren om direct vragen stellend aan de slag te gaan, zowel in de dagelijkse lespraktijk (Waarom denk je dat ik je dit laat zien? Wat verbaast je hier? Wat is beslist een fout antwoord?) als bij het begeleiden van werkstukken (Hoe help je leerlingen op weg naar een goede vraag?).

En zijn boek is een oproep om in het onderwijs meer aansluiting te zoeken bij de wereld buiten de school en ruimte te maken voor de Grote Vragen, zoals over het ontstaan van de aarde, het leven en de mensheid; over culturen, samenlevingen en religies; over democratie; over ethiek en zingeving. Grote Vragen die beginnen met waarom, waardoor, waarvoor, wat... als en hoe. Vragen die volgens Van der Wateren hard nodig zijn om de bekende wie-, wat-, waar- en wanneer-vragen, die we zo goed kennen uit de schoolboeken, betekenis te kunnen geven; ‘denk-onderwijs’ naast kennisoverdracht.

Van der Wateren heeft veel te vertellen en hij

lijkt wat geworsteld te hebben met een manier om dat enigszins overzichtelijk op papier te krijgen. Het had mij als lezer geholpen als er nog wat scherper onderscheid gemaakt was tussen de vragende aanpakken in de verschillende onderwijssituaties waar een leraar mee te maken heeft. Maar dat is maar een klein punt van kritiek op dit mooie boek waar zoveel liefde en bevologenheid voor het onderwijs en het leraarsberoep uit spreekt.

Nieuwsgierig op het werk

Nieuwsgierige leraren helpen niet alleen hun leerlingen, ze doen zichzelf ook een plezier. In zijn studie *Nieuwsgierig?* (2010, Houten: Unieboek | Het Spectrum) betoogt hoogleraar psychologie Todd Kashdan dat nieuwsgierigheid het hoofdingrediënt is voor het creëren van een bevredigend leven. Nieuwsgierigheid helpt je iets te doen wat ertoe doet (lees het citaat aan het begin van dit stukje er nog maar eens op na). Kashdan wordt uitgebreid geciteerd in het boekje *Nieuwsgierigheid op het werk* van organisatieadviseurs Susan Verdonschot en Mara Spruyt. Ze hebben het geschreven omdat “we elkaar niet altijd aanmoedigen om situaties nieuwsgierig tegemoet te treden”. En dat is jammer, want “nieuwsgierigheid is een belangrijke aanjager voor leren en veranderen en voor nieuwe oplossingen en innovatie op de werkvloer”. Maar een nieuwsgierige houding helpt je niet alleen in je werk, het is een basishouding waarmee je het hier en nu, het – in de woorden van Kashdan – ‘vliesdunne moment’ tegemoet kunt treden om het verrassende in het vertrouwde en het onverwachte in het nieuwe te ontdekken en zo bij te dragen aan de zin van je leven. Als je nieuwsgierig bent, stel je vragen, gun je jezelf ruimte voor missers en sta je jezelf toe het niet allemaal te weten, want zo stellen de auteurs “het is vaak de kennis die we al hebben die een belemmering vormt voor het vrij stromen van nieuwsgierigheid”. In het eerste deel van hun boekje gaan de auteurs uitvoerig in op de mechanismen die

nieuwsgierigheid stimuleren en die belemmerend werken: Hoe hard wordt vastgehouden aan eenmaal ingenomen standpunten? Hoe wordt omgegaan met afwijkende meningen? Hoe afgebakend is je werk in je functie? enzovoort. Het tweede deel bestaat uit columns waarin Verdonschot en Spruyt om beurten ervaringen beschrijven met het volgen van nieuwsgierigheid. De verhalen zijn niet alleen leuk om te lezen omdat ze zo persoonlijk geschreven zijn en de lezer meenemen in een bonte verzameling werksituaties, je krijgt ook een aantal aardige tips en werkvormen mee om je eigen nieuwsgierigheid 'op peil te houden' en die van de mensen met wie je werkt te stimuleren. Soms is er maar weinig nodig. Ploegleiders in een fabriek werden uitgenodigd om vragen te formuleren over de thema's die ze wilden veranderen. "Alleen al het stellen van de vragen zorgde ervoor dat collega's elkaar vaker groetten in het voorbijgaan en dat mensen kleine veranderingen doorvoerden in hun werk. Gewoon omdat men meer oog ontwikkelde voor de ander."

De auteurs schrijven ook over het onderwijs en delen hun bevinding na een klein onderzoek op drie scholen, dat docenten het wel gewend zijn om de nieuwsgierigheid van hun leerlingen te prikkelen met een ongewone vraag, maar dat het veel minder vanzelfsprekend is om onderling nieuwsgierig te zijn en elkaar te verrassen. Van der Wateren houdt een pleidooi om in het eerste steeds beter te worden; Verdonschot en Spruyt laten het belang van het tweede zien.

Gerritjan van Luin

Gelezen:

- Dick van der Wateren (2016). *Verwondering: Leren creatief en kritisch denken door vragen te stellen*. Meppel: Ten Brink Uitgevers.
- Suzanne Verdonschot & Mara Spruyt (2015). *Nieuwsgierigheid op het werk: Beter presteren door fouten, vragen, twijfel en verwondering*. Utrecht: Kessels & Smit.